

Skartace písemností Státní bezpečnosti v listopadu a prosinci 1989 - rozšířená verze

U příležitosti 17. listopadu 1989 se mimo jiné připomíná i jedna z příčin dosavadního neuspokojivého vyrovnávání se s minulostí v České republice, kterou je zničení řady důkazů o činnosti bývalé Státní bezpečnosti. Skartace na konci roku 1989 byly prováděny na základě pokynů tehdejšího prvního náměstka ministra vnitra ČSSR (dále I. NMV) genpor. ing. Aloize Lorence, CSc. Ten je nařídil neoprávněně, v rozporu s následujícími, i tehdy platnými právně nadřazenými předpisy Ministerstva vnitra ČSSR (dále FMV):

- Směrnice o vyřazování písemností v ministerstvech vnitra s označením MV-adm-I-5, vydaná jako NMV ČSSR ze dne 29. 1. 1974,
- Směrnice pro používání zpravodajské techniky s označením A-oper-VI-1, vydaná RMV ČSSR č. 20 ze dne 11. 10. 1982,
- Směrnice o evidenci a registraci svazků zpravodajské techniky a spolupracovníků zpravodajské techniky s označením A-oper-VI-2, vydaná RMV ČSSR č. 20 ze dne 11. 10. 1982,
- Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti s označením A-oper-II-1, vydaná RMV ČSSR č. 4 25. 1. 1978.

Skartace v období listopad - prosinec 1989 probíhaly ve třech etapách. Nejdříve, v období do 1. 12. 1989, bez jakéhokoliv oprávnění. Na 1. odboru Správy StB Praha prováděli skartace již od 17. 11. 1989 (!), na základě pozdějšího rozhodnutí vedení této správy se posléze skartovalo od 25. 11. 1989. V druhé etapě, do 8. prosince 1989, probíhaly skartace podle pokynu I. NMV A. Lorence č. j.: NZ-00671/89 ze dne 1. 12. 1989. Ve fázi třetí byly skartace materiálů SNB prováděny již proti výslovnému pokynu I. NMV z 8. 12. 1989, 17.33 hod.

Pokyn generála Lorence ke skartacím byl 1. prosince adresován pouze jednotlivým krajským správám StB a XII. správě SNB (Správa kontrarozvědky Bratislava) a nařizoval vytřídění a neprodlenou skartaci vybraných písemností kontrarozvědných součástí, a to písemností jak archivovaných, tak "živých". Pokyn byl zdůvodněn údajným nevyhovujícím způsobem zpracovávání, nedostatkem prostorů, neaktuálností některých archivovaných materiálů a ohrožením konspirace. Pouze podle závěrečné věty lze usuzovat na účelovost opatření: "Je potřebné postupovat tak, aby na útvarech nezůstaly materiály, jež by měly vzhledem k současnému politickému uspořádání kompromitující charakter."

Podle Lorencova pokynu měly být ze svazků tajných spolupracovníků¹ zničeny všechny materiály kromě seznamů dokumentů a osob, zpráv o získání, memorand², závazků (slibů), kompromitujících materiálů, posledních vyhodnocení a návrhů na uložení svazku. Ze svazků kontrarozvědného rozpracování byly určeny ke skartaci všechny materiály kromě seznamů dokumentů a osob, návrhů na zavedení, vyhodnocení a závěrečných zpráv, u objektových svazků měly být ponechány seznamy dokumentů a osob, návrhy na zavedení, roční vyhodnocení a závěrečné zprávy. Taktické svazky měly být buď ponechány ve stávající podobě, nebo "zničeny jako celek".

Zachovány měly být také vyšetřovací svazky kromě materiálů operativního významu, svazky fondu Z (tj. "zvláštní", přístupné jen se souhlasem náčelníka příslušné správy StB) byly určeny k "přehodnocení". Svazky fondu H ("historický")³ měly být "...vytříděny a ponechány materiály, které z historických hledisek dokumentují činnost kontrarozvědky". Archivní

materiály k osobám starším než sedmdesát let byly určeny ke skartaci všechny, obdobně jako "živé" svazky tajných spolupracovníků. "Živé" svazky signální, osobní, pátrací a objektové byly určeny k úplné skartaci nebo z nich měly být ponechány základní dokumenty podobně jako u svazků archivovaných⁴. Okamžitě měly být skartovány všechny záznamy tzv. zpravodajsko-technických úkonů (dále ZTÚ) PŘESTAVBA (telefonní odposlech), NÁKUP (úkolová prověrka korespondence) a záznamy ze ZTÚ DIAGRAM (dlouhodobý odposlech) měly být vráceny Správě zpravodajské techniky nebo 6. odborům krajských správ StB.

Pokyn byl dne 8. 12. 1989 doplněn dalšími dvěma: č. j. OB-00134/01-89, jenž se s výjimkou vypuštění shora citované věty o kompromitujících materiálech⁵ věcně nelišil od pokynu ke skartaci ze dne 1.12. 1989, a dalším pokynem č. j. OB-00153/01-89 avizujícím vydání nového pokynu ve věci skartací a zároveň nařizujícím skartaci původního pokynu č. j. NZ-00671/89 ze dne 1. 12. 1989

Podobnou cestou probíhaly skartace i u těch součástí StB, kterým nebyl pokyn č. j. NZ-00671/89 adresován ani řádně doručen: na Hlavní správě kontrarozvědky (II. správa SNB), Správě sledování (IV. správa SNB), Správě operační techniky (VI. správa SNB, dále jen SOT)⁶ a Správě vyšetřování StB, jež nebyla Lorencovi podřízena.

Na Hlavní správě kontrarozvědky byla podle vyjádření jejího náčelníka plk. Karla Vykypěla skartace zahájena až 4. 12. 1989, a to na základě pokynu I. NMV, o jehož existenci se Vykypěl podle svého tvrzení dozvěděl od náčelníka Správy StB Praha (S-StB) plk. Jiřího Bytčánka dne 1.12. 1989. Následně si jej Vykypěl od S-StB Praha údajně zapůjčil a 4.12. 1989 oficiálně vyžádal na FMV. Téhož dne s ním seznámil podřízené náčelníky a uložil jim jeho splnění na jednotlivých pracovištích.

V rozporu s uvedenými tvrzeními K. Vykypěla vypověděl mjr. Alexandr Brejcha, vedoucí starší referent specialista 2. oddělení 11. odboru Hl. správy kontrarozvědky ("problematika společenské a biologické vědy, stážisté, stipendisté a zahraniční studenti"), při výslechu inspekce MV dne 3. 5. 1990, že byl o pokynu I. NMV FMV informován ústně pravděpodobně již 27. nebo 28. listopadu 1989 a skartace byla dle pokynu ukončena "asi" 5. 12. 1989.

V souladu s Lorencovým pokynem byla skartována většina obsahu operativních materiálů Hlavní správy kontrarozvědky. Dále měly být skartovány duplicitní materiály a "materiály, které ztratily zpravodajskou hodnotu". Zajímavá je informace příslušníků 7. odboru této správy⁷, kde byla již od 17. listopadu pod vlivem předešlých událostí v NDR ničena většina vytypovaných svazků tajných spolupracovníků. Náčelník kontrarozvědky Vykypěl zaslal iniciativně dne 6. 12. 1989 všem náčelníkům správ StB v krajích a náčelníku XII. správy SNB příkaz k okamžité skartaci "živých" i archivovaných spisů osob evidovaných podle nařízení ministra vnitra ČSSR č. 21 z roku 1978 (evidence tzv. nepřátelských osob) včetně jejich evidenčních karet. Skartování bylo na většině pracovišť StB prováděno na drtičích (též užíván název skartovačka či šrotovník), případně byly písemnosti trhány na malé kousky a veškerý odpad pak pálen v kotelnách objektů MV. Kromě toho docházelo ke skartacím a ničení materiálů i mimo tyto objekty. Např. kontrarozvědky, tedy II. správa SNB, odvezla některé písemnosti ke zničení do papíren Štětí (5. 12. 1989) a do věznice ve Valdicích, kde však skartaci odmítli, takže byla prováděna nejdříve v blíže nezjištěném vojen-ském prostoru (dále v. p.) ve Východočeském kraji (6. 12. 1989) a v dalších dnech ve v. p. Sovětské armády u Mimoně (7. 12.) a v. p. ČSLA Sadská (8. 12.).

V průběhu vyšetřování okolností skartací se ve vyjádření příslušníků kontrarozvědky často objevuje poznámka, že v době skartování vládli na pracovišti značný chaos a pokyny jednotlivých náčelníků si odporovaly a nebyly jednotné. Podle vyjádření příslušníků 1. odboru Správy sledování se prý ke skartaci "rozhodli" pod dojmem informace o existenci instrukcí I. NMV sami, v obavě před zneužitím spisových svazků (odbor byl dislokován v objektu kláštera v Břevnově, kde docházelo v listopadových dnech ke srocování občanů a údajně i k po-kusům o vniknutí dovnitř), ačkoliv jim bylo známo, že za normálních okolností je skartace prováděna jiným způsobem⁸. Pracovníci jiných správ se vyjadřovali o průběhu skartací již méně otevřeně a odvolávali se převážně na pokyny generála Lorence. Na 3. odboru Správy sledování tak bylo podle těchto "pokynů" ve dnech 5. - 6. 12. 1989 skartováno 179 svazků (včetně těch, obsahujících výsledky sledování V. Havla, J. Dienstbiera, J. Zvěřiny, P. Placáka a dalších)⁹. Mimo to byly všemi součástmi StB ničeny dokumenty "neoprávněně" - tj. nad rámec daný výše uvedeným pokynem I. NMV z 1. 12. 1989.

Na SOT došlo dle šetření inspekce této správy ze dne 23. 2. 1990 ke skartacím písemností StB na 1. odboru, kde si jeho náčelník pplk. JUDr. Karel Kolínský "... pod vlivem stávající vnitropolitické situace..." vyložil informaci o pokynu I. NMV FMV extenzivně a dal pokyn k "vytřídění a skartaci materiálů na jemu podřízených odděleních." Jednalo se o materiály svazků ZTÚ k jednotlivým akcím, tzn. z provádění bytových i telefonních odposlechů, tajných technických prohlídek, skrytého pozorování a fotografování. Tyto činnosti byly náplní práce 1. odboru SOT a to na vyžádání StB i VB. Byl skartován prakticky veškerý písemný materiál včetně protokolů. Pikantní je poslední věta vyjádření pplk. Kolínského ke skartacím z 22. 2. 1990: "Při přípravě nových směrnic doporučuji přihlídnout ke zkušenostem z uplynulého období a umožnit skartaci materiálů v podstatně kratších lhůtách" (!)

Na 10. odboru SOT¹⁰ byly skartovány svazky ukončených technických úkolů předaných do výroby, a pomocná dokumentace. Mimo materiál skartovaný v objektech správy byl ve dnech 6. a 8. 12. 1989 odvezen vybraný písemný materiál (údajně se jednalo o kopie pracovních postupů, plastové štítky a kazety, uhlový papír, sjetiny z počítače, vyřazené materiály KSČ, koncepty z referentských pracovišť) do objektu MV ve Sv. Janu pod Skalou a tam spálen v kotli na topení.

Skartace na Správě vyšetřování StB (SV StB) byla zahájena na základě pokynu I. NMV, který byl ústně tlumočen zástupcem náčelníka SV StB pplk. JUDr. Vladimírem Dlouhým a upřesněn písemným pokynem č. j. VS 00306/3-89 ze dne 4. 12. 1989 náčelníkem SV StB plk. JUDr. Ondřejem Tomkem. Podle tohoto pokynu měly být skartovány materiály se vztahem k problematice vnitřního nepřítelů - stanoviska vyšetřovatelů k předloženým operativním materiálům a jejich vyhodnocení, návrhy operativních součástí na trestní stíhání konkrétních osob, vyhodnocení součinnosti odboru vyšetřování StB Praha s operativními součástmi StB atd. Mimo to byly u všech součástí StB prováděny skartace neoprávněně - to znamená i u písemností mimo vymezení a nad rámec daný výše uvedeným pokynem I. NMV A. Lorence.

SV StB iniciovala skartace i na krajských odborech vyšetřování StB. Dne 4. 12. 1989 vydal zástupce náčelníka SV StB pplk. JUDr. Vladimír Dlouhý krajským odborům vyšetřování šifrou pokyn k započítí skartace vyjmenovaných druhů písemností. V průběhu následujícího týdne pak Dlouhý osobně zajížděl na krajské odbory a rozšiřoval skartaci o další druhy písemností. Dle vyjádření příslušníků odborů vyšetřování však nebyly operativní materiály většinou

ničeny, protože představovaly pro vyšetřovatele často jediný doklad pro zahájení trestního stíhání. Dne 8. 12. 1989 měla být skartace na SV StB na základě pokynu I. NMV vydaného v 17.33 hod. zastavena.

Také vedení Správy zpravodajské techniky SNB vydalo pokyn všem šestým odborům krajských správ StB ke skartaci svazků ZTÚ a tajných technických spolupracovníků, kde měly být dle pokynů Správy zpravodajské techniky ponechány jen návrhy na založení, zprávy o získání, sliby a memoranda. Pokynem z 5. 12. 1989 pak bylo nařízeno zničení i zbytku písemností ze svazků. Dále byly skartovány také protokoly T a PT (tajné a přísně tajné) a pomocné materiály. Naopak nezničena zůstala například evidence ZTÚ VÁZA (výběrová prověrka korespondence) a evidence krycích občanských průkazů.

Ve třetí fázi probíhala skartace materiálů SNB, jak již bylo zmíněno, proti výslovnému pokynu generála Lorence č. j. NZ 1331/89 ze dne 8. 12. 1989 (17.33 hod.), jímž byly s okamžitou platností do odvolání zakázány vyřídování a skartace písemností v působnosti FMV (tzn. i všech správ StB), protože "ničení by mohlo být zneužito proti FMV" (!). Ještě 13. 12. 1989 byla ovšem prokázána skartace např. svazků tajných spolupracovníků Oddělení StB Havlíčkův Brod, nařízená organi-začně - operačním odborem nadřízené Správy StB Hradec Králové. Skartace po 8. 12. 1989 probíhaly prokazatelně i na Správě StB Ostrava, a to až do 15. 12. 1989, např. ve v. p. Libavá.

Bývalý první náměstek ministra vnitra ČSSR ing. Aloiz Lorenc byl vyšším vojen-ským soudem v Táboře odsouzen v říjnu 1992 ke čtyřletému trestu odnětí svobody za trestné činy podle -§ 158 (zneužití pravomoci veřejného činitele) a ke ztrátě vojenské hodnosti. Potrestán byl za nařizování a organizaci "preventivní izo-lace" velkého počtu občanů v období říjen 1988 - listopad 1989. Podezření z trestného činu v souvislosti s vydáním pokynu ke skartacím materiálů StB soud určil k samostatnému projednávání pro tehdejší "nedostatky ve vymezení skutku". K tomuto projednávání však již nedošlo a Lorenc si navíc jako slovenský občan po rozdělení státu neodpykal ani výše zmíněný uložený trest. Nové stíhání slovenských úřadů, zahájené proti Lorencovi v květnu 1995, bylo v lednu 1998 přerušeno.

Bývalý náčelník Hlavní správy kontrarozvědky Karel Vykypěl byl odsouzen ke třem a půl roku odnětí svobody a ztrátě vojenské hodnosti, rovněž však nikoliv za svůj podíl na skartacích.

Skartace písemností státní bezpečností bývalé NDR

Zajímavé srovnání s vývojem v Československu koncem roku 1989 poskytují (na rozdíl od situace v Polsku a Maďarsku¹¹, kde měly tamní tajné komunistické bezpečnostní služby dost času i prostoru k elegantnímu "protřídění" kompromitující dokumentace) události následující po faktickém zhroucení komunistické moci v NDR po 13. listopadu 1989. Státobezpečnostní složky NDR byly podobně jako československý bezpečnostní aparát rychlostí událostí zaskočený. Konec komunistického režimu se totiž v NDR dostavil velmi krátce po 9. listopadu 1989, kdy bylo vedení dosud vládnoucí PDS donuceno otevřít pro východoněmecké občany svou západní hranici.

Pokus paralyzovaného, nicméně stále ještě existujícího Ministerstva pro státní bezpečnost (MfS)¹², známého především pod jménem STASI (Staatssicherheitsdienst - státní bezpečnostní služba), o skartaci nepohodlných materiálů proběhl z větší části přibližně ve stejnou dobu jako u nás, tj. na konci listopadu a v průběhu prosince 1989. Nápadný černý kouř vznášející se nad některými sídly správ STASI tehdy vyprovokoval znepokojené občany nejdříve k zablokování a nakonec i spontánnímu obsazení těchto objektů. V polovině ledna 1990 pak občané obsadili i dříve obávané centrum Ministerstva pro státní bezpečnost na Normannenstrasse v Berlíně.

Občanský zásah však přišel příliš pozdě. Podle 17 200 pytlů plných roztrhaných dokumentů (25 km materiálu) připravených ke spálení a nalezených v obsazených budovách si lze pouze přibližně představit, kolik důležitých písemností se STASI v několika týdnech podařilo zprovodit ze světa zcela¹³. Po horečné skartační činnosti východoněmecké státní bezpečnosti zůstaly její kartotéky značně prořídle ("proseté"), z některých krajských správ zmizely celé svazky materiálů. Zajímavý je přitom případ Hlavní správy rozvědky (HVA)¹⁴, která dostala od přechodného parlamentu "kulatého stolu"¹⁵ nejen možnost ukončit činnost, ale i zcela legální cestou zničit veškeré své materiály. Část záznamů však HVA v období kolem zániku východoněmeckého komunistického režimu pravděpodobně předala sovětské KGB.

Ministerstvo pro státní bezpečnost bylo v lednu 1990 zrušeno s tím, že již nebude mít žádného právního nástupce - kromě krátkodobě existujícího Výboru pro rozpuštění úřadu Národní bezpečnosti (dále AAdNS). Materiály byly v krajských městech předány do opatrovnictví k tomu účelu zřízených občanských výborů, v hlavním městě Berlíně vedle občanského výboru také bezpečnostní pracovní skupině parlamentu a později i výše zmíněnému AAdNS. Většina zaměstnanců MfS byla k 31. březnu 1990 propuštěna¹⁶.

K citelné ztrátě důležitých důkazných materiálů došlo ještě v únoru 1990, a to opět zcela legálně. "Přechodný" parlament tehdy přijal chybné rozhodnutí zničit nosiče elektronických dat STASI pod záminkou, že tím bude zabráněno jejich zneužití. Ačkoliv část elektronických nosičů určených ke zničení přechodnou dobu od totality k demokracii "přežila", byla tímto pokynem dále velmi ztížena práce Úřadu spolkového pověřence pro materiály (záznamy) Státní bezpečnostní služby bývalé Německé demokratické republiky (tzv. Gauckova úřadu), tedy instituce zřízené v prosinci 1991 ve znovusjednoceném Německu¹⁷ za účelem zdokumentování tíživého dědictví východoněmeckého totalitního režimu a také se záměrem a snahou vyrovnat se s ním. Pro tuto dokumentaci bylo "Gauckovu úřadu" svěřeno ke zpracování přibližně 178 km písemností v podobě písemného materiálu, mikrofiší a nosičů elektronických dat. Úřad je pro soustavné a pečlivé zpracovávání a zpřístupňování materiálů MfS téměř královsky zajištěn po stránce finanční, legislativní, personální i bezpečnostní. Má přes 3400 kvalifikovaných zaměstnanců a ze státního federálního rozpočtu je mu každoročně vyčleňováno přes 200 milionů německých marek - například v roce 1996 to bylo 234 milionů¹⁸.

Sestavení a rozluštění výše zmíněných 25 km roztrhaného materiálu nalezeného v budově ministerstva na Normannenstrasse a na dalších služebnách STASI nebude pracovníkům Gauckova úřadu trvat - díky nabídkám stále důmyslnějšího softwaru - "přes sto padesát let", jak se původně očekávalo, ale období počítatelné řádově jen na roky, což může v poměrně nedaleké budoucnosti výrazně zvýšit úroveň znalostí o činnosti STASI a jejich

"spolupracovníků". Takové vyhlídky pravděpodobně znepríjemňují spánek celé řadě lidí ze spolupráce s Ministerstvem pro státní bezpečnost dosud formálně neusvědčených. V Německu totiž bývalí pracovníci ani spolupracovníci MfS¹⁹ nemají na růžích ustláno. Nebo alespoň doposud neměli.

Národní bezpečnostní rada Spojených států amerických (NSC) v roce 1994 Německu přiznala, že CIA získala v chaosu panujícím po faktickém zániku komunistického režimu v NDR do svého držení část dokumentů východoněmecké rozvědky²⁰, o nichž se dlouho předpokládalo, že zmizely do tehdejšího Sovětského svazu. Tyto materiály, s nimiž mohli od roku 1994 přicházet do styku - ovšem pouze v centrále CIA v Langley - i pracovníci Spolkového úřadu na ochranu ústavy (BfV), budou podle uzavřené dohody do jara 2000 do Německa vráceny. Experti "Gauckova úřadu" přitom v prosinci ohlásili rozluštění dvou magnetofonových pásků, jež obsahují 63 000 záznamů o jednotlivých osobách, především o délce agenturní spolupráce²¹. Zmíněné údaje jsou sice zřejmě obsaženy v materiálech STASI zadržovaných dosud CIA, úspěšné rozluštění dalších zakódovaných elektronických nosičů však může v budoucnu odhalit věci dosud netušené.

Prokop Tomek, Jaromír Budský,
pracovníci Úřadu dokumentace
a vyšetřování zločinů komunismu.

Seznam zkratk:

AAdNS - Výbor pro rozpuštění úřadu Národní bezpečnosti (r Ausschuß für Auflösung der Nationalsicherheitsdienstes)
BfV - Spolkový úřad na ochranu ústavy
CIA (Central Intelligence Agency) - Ústřední zpravodajská služba či Hlavní rozvědná služba USA
FMV - ministerstvo vnitra ČSSR
HVA - hlavní správa rozvědky bývalé NDR (Hauptverwaltung Aufklärung - "Hlavní osvětlená správa")
LN - Lidové noviny
MfS - Ministerium für Staats-Sicherheit
I. NMR - první náměstek ministerstva vnitra ČSSR
NSC (National Security Council) - Národní bezpečnostní rada USA
PDS - Partei der Deutschen Sozialisten
SOT- Správa operační techniky
STASI - Staatssicherheitsdienst
SV StB - Správa vyšetřování Státní bezpečnosti
v. p. - vojenský prostor
ZTÚ - Zpravodajsko-technické úkony

Poznámky

1. Svazek tajných spolupracovníků (TS) standartně obsahoval návrh na získání tajného spolupracovníka, memorandum obsahující všechny důležité osobní údaje o TS a jeho příbuzných a známých, charakteristiku osobnosti, životopis a další záznamy, zprávu o získání TS, závazek ke spolupráci, doplňky memoranda, spisy o úkolech, především však agenturní zprávy získané od TS v různé podobě.
2. Viz předcházející poznámku.
3. Do fondu H byly ukládány bývalé operativní materiály, jež měly sloužit jako vzory a ukázky práce pro výuku. Dále dokumenty tzv. trvalé hodnoty, např. ty obsahující informace důležité pro mapování dějin StB nebo její konkrétní správy.
4. Archivní svazek (A) označuje svazek již ukončený ("mrtvý"), který není do budoucna určen ke skartaci. "Živým svazkem" je nazýván fascikl dosud neukončený, v různém stadiu rozpracování. Obsahem signálního svazku StB bylo prověření pravdivosti prvotních informací o "nepřátelské činnosti" zkoumané osoby, ve svazku osobním zkoumana již potvrzená nepřátelská činnost. V pátracích svazku byl zjišťován neznámý pachatel již prokazaného "trestného činu". Objektové svazky byly StB vedeny na jednotlivé československé úřady, podniky a organizace, dále instituce "kapitalistických" států v ČSSR, vnitřně - opoziční organizace a seskupení nebo např. zahraniční emigrantské organizace a centra. Viz např. GULA, Marián, VALIŠ, Zdeněk, Vývoj typologie svazků v instrukcích pro jejich evidenci, Securitas Imperii, sv. 2, str. 117 - 136; PEČENKA, M. a kolektiv, Encyklopedie špionáže, nakladatelství Libri, Praha 1993
5. Tedy pasáže s obsahem: "Je potřebné postupovat tak, aby na útvarech nezůstaly materiály, jež by měly vzhledem k současnému politickému uspořádání kompromitující charakter."
6. Jednotlivé odbory SOT měly na starosti řešení technických záležitostí a problémů. Například 1. odbor VI. správy prováděl nasazování dlouhodobého odposlechu, druhý odbor odposlech prostorový (tedy mimo budovy), vytěžování technických úkonů a jejich vyhodnocování, pátý odbor prováděl výzkum a vývoj tajnopisných prostředků atd. Např. in: SCHOVÁNEK, Radek, Organizační vývoj technických složek MV 1964 - 89, sborník Securitas Imperii, sv. 2., str. 46 - 71.
7. Odbor státobezpečnostní ochrany a spojů, palivoenergetické základny včetně jaderných elektráren.
8. Záznam vyšetřování o průběhu skartace na pracovišti bývalého 1. odboru IV. S-SNB, pplk. JUDr. František Malý, 23. 5. 1990.
9. Zpráva o průběhu a rozsahu skartace prováděné na 3. odboru IV. správy SNB, pplk. JUDr. Kubr Jaroslav, 23. 5. 1990).
10. Odbor pro impulsovou techniku a automatizaci.
11. V Polsku se jednalo o Úřad na ochranu státu (Urząd Ochrony Państwa - kontrarozvědka) a zpravodajské služby SB (Služba Bezpieczeństwa) a UB (Urząd Bezpieczeństwa). V MLR byla

vnitřní tajná služba nazývána Úřadem státní bezpečnosti (Á. V. H. - Államvédelmi Hatóság), rozvědka měla název Úřad pro informace (Információs Hivatal).

12. V originále Ministerium für Staats-Sicherheit). Ministrem pro státní bezpečnost byl od roku 1957 až do zániku režimu v listopadu 1989 Erich Mielke (92), odsouzený paradoxně nikoliv za spoluodpovědnost na zločinech komunistického režimu (osvobozen pro nezpůsobilost sledovat soudní jednání a dokonce z rozhodnutí Nejvyššího soudu SRN odškodněn za přibližně tříměsíční vazbu 2000 markami!), nýbrž za vraždu dvou policistů v roce 1931 (na šest let nepodmíněně).

13. In: První zpráva o spolkového pověřence pro materiály Státní bezpečnosti služby bývalé Německé demokratické republiky (předmluva). Pracovní překlad z německého originálu, vydaného v Berlíně roku 1993, pořízený Úřadem pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky. Větší část konkrétních údajů byla přejata z uvedené publikace.

14. Dlouholetým šéfem HVA (Hauptverwaltung Aufklärung) byl legendární Markus Wolf (76) zvaný "Míša" (odsouzen nakonec v květnu 1997 na dva roky podmíněně za účast na třech únosech), posledním náčelníkem HVA se stal Werner Grossmann. HVA mělo v závěru existence režimu okolo 5000 zaměstnanců.

15. Původní "totalitní" parlament rozšířený v prosinci 1989 o kooptované zástupce demokratických organizací. Fungoval do březnových voleb v roce 1990.

16. Pro srovnání - StB byla zrušena rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 16/1990 ke dni 15.2. 1990.

17. V originále Amt des Bundesbeauftragtes für die Unterlagen des Staatsicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik. Předchůdce tohoto úřadu vznikl ještě za existence NDR - v říjnu 1990 - pod názvem "Úřad mimořádného pověřence spolkové vlády pro osobní materiály bývalého Ministerstva pro státní bezpečnost". Do funkce pověřence byl nominován tehdejší předseda kontrolního výboru pro zrušení Ministerstva státní bezpečnosti, jinak evangelický pastor Joachim Gauck. Odtud také zjednodušený název celého úřadu.

18. Pro srovnání: na rok 1992 byl "Gauckovu úřadu" schválen rozpočet téměř 204 milionů DM, na rok 1993 to bylo 265 458 000 DM.

19. Označení "neoficiální spolupracovník (Inoffizielle Mitarbeiter - IM, odpovídající termínu TS (tajná spolupráce) u StB. Podle vnitřních záznamů MfS evidovalo ministerstvo v závěru existence režimu přes 170 000 těchto "neoficiálních spolupracovníků", z toho 110 000 regulérních informátorů (údaj z roku 1988). Samotných pracovníků MfS bylo v roce 1988 okolo 90 tisíc.

20. V rámci operace ROSEWOOD (Růžové dřevo). Především jde o kopie neúplného seznamu obsahujícího 320 000 identifikací (skutečných jmen spolu s krycími názvy) východoněmeckých občanů, z toho okolo 15 % agentů (podle LN).

21. Zdroj LN a Der Spiegel.